

La Solució Final jueva
sota el règim
nacionalsocialista alemany

Ángel Campayo Aranda

Alumne de Grau Història, Universitat de Barcelona

Dr. Andreu Mayayo i Artal

Tutor del Treball de Fi de Grau, Universitat de Barcelona

Juny 2014

Índex

1. Introducció	3
2. Antecedents	
2.1. Racisme biològic	5
2.2. Els alemanys que van participar en l'Holocaust	7
2.3. Hitler i la qüestió jueva	8
2.4. Les Lleis de Nuremberg	10
2.5. La <i>Kristallnacht</i>	12
3. La Conferència de Wannsee	
3.1. Context de la Reunió	14
3.2. Objectiu i desenvolupament de la reunió	21
3.3. El Protocol	25
3.4. Els participants de la Conferència	26
4. Després de la Conferència	
4.1. Inici de l'extermini sistemàtic dels jueus europeus	28
4.2. Els camps d'extermini dels jueus	30
4.3. Els <i>Judenrat</i> i els <i>Sonderkommandos</i>	32
5. La Indústria de l'Holocaust	34
6. Conclusions	36
7. Bibliografia	39

1. Introducció

La Solució Final jueva és un tema que ha captivat la historiografia, generant diversitat de visions i formes d'abordar la qüestió tenint en compte el context històric o de l'autor o autora en qüestió. La història de l'Holocaust ha commocionat el món i ha generat la complicitat amb unes persones indefenses, nens i nenes, dones i homes, que van morir en aquest Extermini humà de gran magnituds.

És considerat un dels majors crims contra la humanitat, i la maquinària cinematogràfica ha ajudat a acostar la història al públic general que coneix la història i la imatge que d'aquesta es vol expandir al món.

Cal dir que no tothom va tenir el mateix paper a la massacre, ja que alguns jueus van col·laborar amb els nazis, uns més forçats i uns altres menys, i que no es pot responsabilitzar a un tot conjunt de població del passat i present pel que un sector va decidir fer. Si bé, la tendència a generalitzar porta a una simplificació dels fets i a caure en la tendència de que tothom sabia el que succeïa però no van fer res per evitar-ho. Tots aquells que fessin aquesta apreciació haurien de preguntar-se: què hauria fet jo si hagués estat en aquella situació. No es tracta d'exculpar qui conscientment va actuar violentament contra els jueus o podent ajudar va fer un acte d'ignorar el que succeïa, sinó de comprendre la por i el temor de la població que sabia el que podia significar no tan sols per a ells sinó per a les seves famílies ajudar a un amic jueu.

L'Alemanya del 3er Reich va portar als límits unes pràctiques antisemites que, gràcies a la eficiència i rigor amb què van ser abordades, van permetre l'extermini d'uns sis milions de jueus com a conseqüència d'afusellaments, la fam, les malalties i els camps d'extermini, com a exemple de massacre massiva.

Els esdeveniments que anaven succeint al llarg de la dècada dels anys 30 a Alemanya anaven motivant més un odi profund envers la població jueva, a mesura que les idees de racisme biològic i de la raça ària com l'únic ideal perfecte anaven estenent-se per totes les capes de la societat, generant una consciència racista des de les escoles fins a l'administració pública.

Malgrat tractar diverses opcions d'evacuació en relació a la qüestió jueva, l'Alemanya nazi va fer un pas endavant el dia 20 de gener de 1942, en una reunió coneguda com a Conferència de

Wannsee, en la qual es van posar sobre la taula els mecanismes que haurien de dur-se a terme per obtenir com a resultat l'extermini massiu jueu.

L'objectiu del treball és fer una aproximació historiogràfica a la Solució Final jueva mitjançant el tractament de diversos aspectes que permeten veure com diversos historiadors han treballat els diversos punts que es tracten al treball.

Primerament apareix l'argumentació entorn de l'antisemitisme del poble alemany, dels fets de la *Kristallnacht* i de les Lleis de Nuremberg. Posteriorment es comenta una descripció de la Conferència de Wannsee, tractant el seu objectiu i el desenvolupament, per poder assenyalar la seva importància cabdal en tot el procés exterminador. Finalment, fer una valoració de les conseqüències que va tenir la Conferència de Wannsee, així com del paper que ha tingut l'Holocaust en la formació de l'Estat d'Israel i l'ús que s'ha fet de l'extermini jueu amb posterioritat.

El treball apareix dividit en els antecedents, la Conferència de Wannsee i després de la Conferència de Wannsee, amb l'apartat final sobre la qüestió de l'ús que s'ha fet de l'Holocaust per part dels jueus al segle XX.

Per dur a terme els diferents apartats es produeix una part més descriptiva dels diferents punts que es tracten, a més del que cada autor ha treballat sobre el tema en relació amb altres punts de vista que puguin tenir d'altres historiadors o historiadores.

La diferent aproximació que els historiadors i historiadores han fet de la Solució Final ha donat com ha resultat una concepció variada a la qüestió de qui va ser el culpable, si va ser un Hitler omnipotent encarregat d'acabar amb la vida de milions de jueus, si van ser les competències entre els seus homes de confiança per promocionar-se professionalment, o si, d'una altra banda, tot el poble alemany és perpetrador d'una matança contra la qual no van actuar, sinó que van recolzar i motivar.

2. Antecedents

2.1. Racisme biològic

La societat alemanya, al llarg de la dècada dels anys 30 del segle XX, va veure com les idees d'una raça superior, la raça ària, anaven fent-se cada vegada més intenses i presents en tots els àmbits de la societat, arribant a un dels pilars de la societat moderna, com era l'escola.

Les autoritats entregaven habitualment a cada nova parella alemanya el *Manual de la família alemanya*, que estava compostat per una excel·lent col·lecció de receptes culinàries, acompanyada de consells sobre la criança de la prole, com tenir cura de la llar, la dieta i la salut racial. Una secció especial resumia les lleis de Nuremberg i proporcionava gràfics útils per a determinar els llinatges familiars i investigar les genealogies contaminades per matrimonis amb jueus. Es recordava als lectors que la salut i la felicitat domèstiques ja no eren simplement una qüestió d'opcions i satisfaccions individuals. El liberalisme egocentrista de Weimar havia deixat pas a la preocupació del nacionalsocialisme per el conjunt de la societat¹.

La inquietud envers el vigor nacional es trobava en el descens de les taxes de natalitat, que havia començat abans de la Primera Guerra Mundial. No tan sols es van produir una promoció d'uns valors familiars, així com un establiment de ministeris de sanitat, sinó que es van desencadenar unes millores en la condició de vida i l'allotjament. El ciclisme, les excursions al camp o la natació a la platja o a les piscines públiques foren activitats que es van intentar incentivar amb l'objectiu d'aconseguir una bona forma física de la població.

Tot i això, el desenvolupament d'una política social presentava a més un aspecte més obscur: salvaguardar la "qualitat" tant com la quantitat del llinatge humà de la nació – com recomanaven metges, científics i polítics – suposava també reduir els perills per a la salut pública. Aquests no eren solament els barris miserables, la pobresa i la nutrició deficient; eren també als que estaven física i mentalment malalts, als quals se'ls recloïa, esterilitzava o fins i tot en casos extrems eliminava per tal de tenir el bé de la societat².

En la corrent general europea, s'anaven escampant les idees dels eugenistes, persones tant d'esquerres com de dretes que creien en la possibilitat de crear éssers humans "millors" a

¹ MAZOWER, Mark. *La Europa Negra*. Ediciones B, Barcelona, 2001, p.95.

² *Ibíd.*, p.96-97.

través del tipus adequat de polítiques socials³. La eugenèsia negativa – obsessionada per la idea de la degeneració social – es mostrava especialment preocupada per la amenaça plantejada pels malalts mentals. L'Alemanya de Hitler va realitzar a escala massiva una política d'enginyeria social coactiva que altres governs – a Suècia i altres països – van seguir però en un grau més reduït⁴.

Mark Mazower, en la seva obra *La Europa negra* fa una reflexió en la qual parla sobre el fet que *l'aparició de l'Estat alemany d'assistència racial – que era en molts casos l'apoteosi de tendències molt difoses en el pensament social europeu – va provocar inevitablement un intens debat per tot arreu. L'exclusió de grups sencers dels beneficis dels quals gaudia tota la "comunitat nacional", la definició de la comunitat en termes de biologia racial, el recurs a la repressió policial i a la violència mèdica van posar de relleu totes les ambigüitats presents en el pensament europeu entorn del concepte de raça*⁵. Tot i això, afirma Mazower que en pocs països va ser el racisme biològic tan crucial per a la definició de la nació com a ho fou en l'Alemanya d'entreguerres⁶.

El biòleg Julian Huxley i l'antropòleg A.C.Haddon, van escriure el llibre *We Europeans: A Survey of "Racial" Problems* (Nosaltres els europeus: un examen dels problemes de la raça), que constitueix un atac contra el que els autors van descriure com a "pseudociència de la biologia racial". En relació al concepte de "raça" va fer una observació sarcàstica: *els nostres veïns alemanys s'han atribuït a sí mateixos un tipus teutònic que es ros, de cap allargat, alt i viril. Anem a fer la imatge composta d'un teutó típic a partir dels exponents més destacats d'aquesta idea. Fem que sigui tan ros com Hitler, tan dollicocèfal com Rosenberg, tan alt com Goebbels, tan esvelt com Goering i tan masculí com Streicher. En què s'assemblaria a l'ideal alemany?*⁷

Els nous descobriments genètics que van estar impulsats i defensats per científics que estaven compromesos políticament, a més de l'enfortiment d'allò al que havien conduït les polítiques nazis, van fer que després de la Segona Guerra Mundial es promogués un consens

³ MARK MAZOWER, *La Europa negra*, p.111.

⁴ *Ibíd.*, p. 116-118.

⁵ *Ibíd.*, p.120.

⁶ *Ibíd.*, p.121.

⁷ *Ibíd.*, p.123, citant a E.BARKAN, *The Retreat from Scientific Racism: Changing Concepts of Race in Britain and the United States between the World Wars* (Cambridge, 1992).

internacional antiracista, malgrat restar casos aïllats d'antropòlegs i especialistes en ciències socials que encara creien en el racisme científic.

2.2. Els alemanys que van participar en l'Holocaust

La gènesi dels successos històrics es troba generada per una sèrie de factors que produeixen finalment els esdeveniments. El genocidi jueu és un exemple de com diversos fenòmens i esdeveniments històrics van desembocar en l'eradicació d'uns sis milions de jueus del mapa europeu. Els historiadors i historiadores que han fet una aproximació a aquest fet tan transcendent per als europeus, han posat de manifest com de diversa pot ser la forma interpretativa del fenomen jueu. En una divisió àmplia de les aproximacions, es pot trobar, d'una banda, l'enfocament convencional i dominant "hitlerista", on Hitler persegueix l'objectiu d'anihilació dels jueus ja des de temps, d'una altra, l'enfocament "estructuralista" que posa l'èmfasi en la conformació no sistemàtica i improvisada de les polítiques nazis envers els jueus, considerant-les com un sèrie de respostes ad hoc a una maquinària de govern fragmentada i desordenada⁸.

Entendre la massacre que es va produir a l'Europa dels anys 30 i 40 del segle XX entorn de la població jueva no pot ser entesa sense una àmplia base d'acceptació de les polítiques i mesures que el govern del moment vagi prenent. Aquesta idea es fonamenta en la tesi que defensa Daniel Jonah Goldhagen. La seva obra *Los Verdugos voluntarios de Hitler*, que fou publicada l'any 1996, va generar un gran èxit de vendes a Alemanya, on la nova generació d'historiadors i historiadores començaven a fer-se preguntes sobre el passat nazi amb una major llibertat de la que havien gaudit els seus pares.

Goldhagen presentava la tesi de què els jueus foren assassinats a causa de la excepcionalitat antisemita del poble alemany, el qual els volia assassinats⁹. Se suposa que va ser durant la direcció del líder nazi, Adolf Hitler, que el poble alemany va veure la oportunitat d'eliminació dels jueus i es va aferrar a ella. D'altres interpretacions que es produeixen, tenen una tendència més gran a restar importància a la ideologia antisemita alemanya, per donar un major pes a les complexes estructures del govern nazi.

⁸ KERSHAW, Ian. *Hitler, los Alemanes y la Solución Final*. La Esfera de los Libros, Madrid, 2009, p. 387.

⁹ *Ibíd.*, p. 512.

El llibre de Goldhagen va obrir de nou, i de la forma més enlluernadora possible, la expressió de les problemàtiques relacions dels alemanys amb el seu passat, i va suscitar de la nit al dia un debat en amplis sectors de la població sobre la complicitat dels alemanys de a peu en l'extermini dels jueus¹⁰.

Malgrat que Goldhagen fa un rebuig a la idea de culpa col·lectiva i com bé exposa a la seva introducció del seu llibre abans citat, *no s'ha de jutjar culpables als grups sinó només als individus, i únicament per les seves accions individuals*¹¹, fa una reflexió que posa de manifest la idea que per tal que qualsevol forma de racisme o prejudici esdevingui en una matança sistemàtica, s'ha de donar l'existència d'un líder polític que sigui capaç de mobilitzar i organitzar al contingent que presenta aquest odi envers un col·lectiu determinat. Per tant, argumenta mitjançant l'ús de dos factors clau la realització alemanya de l'Holocaust. Per una banda, *sense els nazis, i sense Hitler en particular, l'Holocaust no s'hauria produït, però de no haver existit una considerable inclinació entre els alemanys corrents a tolerar, recolzar i inclús, en molts casos, contribuir primer a la persecució absolutament radical del jueus a la dècada de 1930 i després, de participar en la matança jueva, el règim mai hauria pogut exterminar a sis milions de persones*¹².

Goldhagen utilitza les evidències de forma summament selectiva, responent els interrogants a base d'argumentacions entorn a la idea de què els alemanys eren en la seva totalitat uns antisemites eliminadors¹³.

2.3. Hitler i la qüestió jueva

La qüestió jueva va ser un aspecte que va marcar la direcció vital d'Adolf Hitler, no sent un aspecte que mantingué en la seva vida privada, com els esdeveniments històrics ens mostren. Amb el cop d'estat fallit que es va produir l'any 1923, conegut com a *Putsch* de Múnic, Hitler fou empresonat. Ja en aquests moments mostrà la seva condició antisemita, escrivint l'obra més coneguda: *Mein Kampf* (la meua lluita).

¹⁰ IAN KERSHAW, Hitler, *Los alemanes y la solución final*, p. 514.

¹¹ GOLDHAGEN, Daniel. *Los verdugos voluntarios de Hitler*. Santillana, Madrid, 1997, p. 17

¹² *Ibid.*, p. 15.

¹³ IAN KERSHAW, Hitler, *Los alemanes y la solución final*, p. 524.

El propi Hitler acostumava a identificar el judaisme amb un “cuc”, una aranya, una rata, un vampir, sent molt obert entorn a la idea de l’extermini o el gasejat dels jueus tant en *Mein Kampf* com en el seus discursos. Tot i això, va ser l’experiència de la Primera Guerra Mundial, segons el mateix Hitler, que posteriorment es generés en ell l’odi.

Quan Hitler va pujar al poder, es van començar a dur a terme amb un caràcter feroç les campanyes en contra del jueus per tal d’impulsar la seva emigració del país, generant un boicot a escala nacional contra els interessos del poble jueu. Entre 1933 i 1934 els jueus seran exclosos quasi per complet de la vida pública alemanya. Excepte el breu parèntesi del Jocs Olímpics de Berlin, el període de 1935 i 1937 va ser testimoni d’una profusió de noves mesures: perdran la nacionalitat alemanya, se’ls hi prohibirà tenir relacions sexuals amb aris i se’ls denegarà l’entrada a quasi totes les instal·lacions públiques¹⁴.

D’altra banda, el motor del genocidi ha estat vist per alguns historiadors com una competència entre els homes que estaven al voltant de Hitler i no tant com una empresa en què fos el generador el mateix Hitler, arribant a ser considerat fins i tot una força moderada dins de tot el moviment antisemita. Segons Hans Mommsen: *Sempre que havia d’escollir entre escollir dos camins a seguir, Hitler es decidia per la solució menys extrema abans de jugar el paper d’agitador revolucionari*¹⁵.

Mark Roseman va suggerir que la influència de Hitler va ser major, ja que afirma que *no es pot discutir que aviat l’autoritat [de Hitler] va quedar sense rivals. Hitler era el líder del Partit Nazi i el canceller del Reich, i després de 1934, l’hereu dels poders presidencials. I encara faltava més: gaudia del recolzament popular massiu així com la lleialtat i la devoció incondicional dels jerarques del seu partit*¹⁶.

Saul Friedländer, en la seva obra *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*, esmenta els seus punts essencials a l’hora de trobar els generadors de l’Holocaust: *en relació a aquest procés, ja he assenyalat el paper personal de Hitler i de la seva ideologia en la gènesi i posada en pràctica de les mesures antijueves del règim nazi. Això no s’ha de contemplar de cap manera com un retorn a interpretacions reductives anteriors, que es limitaven a emfatitzar el paper i la responsabilitat del líder suprem, però sí com una esmena*

¹⁴ ROSEMAN, Mark. *La Villa, el Lago, la Reunión*. RBA libros, Barcelona, 2001, p.23.

¹⁵ *Ibíd.*, p.26, citant a Henry R. Huttenbach, *The Wannsee Conference Reconsidered 50 Years After: SS Strategy and Racial Politics in the Third Reich*, p. 57-79.

¹⁶ *Ibíd.*, p.27

enfront de les interpretacions contraries, que amb el temps, en la meua opinió, han acabat arribant massa lluny¹⁷.

Friedländer parla d'un concepte "antisemitisme redemptor", que no seria més que l'antisemitisme de base racial portat fins al seus límits més extrems i radicals per Hitler. De tota manera, Friedländer tracta la interacció entre el Führer i el sistema dins del qual actuava, entenent que el líder nazi no prenia les seves decisions independentment de les organitzacions del partit i de l'Estat¹⁸.

2.4. Les Lleis de Nuremberg

Les Lleis de Nuremberg son un conjunt de lleis de tipus racista i antisemita que es van adoptar el 15 de setembre de 1935 en el 7è Congrés anual del Partit Nacionalsocialista Obrer Alemany (NSDAP), que es va celebrar a la ciutat alemanya de Nuremberg.

Saul Friedländer comenta en el seu llibre *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución* el fet que han sorgit molts debats entorn als orígens de les Lleis de Nuremberg. Depenent del punt de vista que cada persona adopti, la manera de prendre decisions per part de Hitler, tant sobre els jueus com sobre altres temes, pot interpretar-se de diverses maneres el següent interrogant: van ser [les lleis de Nuremberg] el resultat d'una decisió capritxosa o bé formaven part d'un pla general que apuntava a l'exclusió gradual dels jueus de la societat alemanya i finalment de tot el territori del Reich?¹⁹

La idea d'una nova llei de ciutadania ja estava en la ment de Hitler des del començament del règim. El juliol de 1933 va començar a funcionar un Comitè Consultiu de Població i Política Racial en el Ministeri de l'Interior, que redactava propostes de lleis destinades a excloure als jueus dels drets de ciutadania plena²⁰. Des de començaments de l'any 1935 van haver senyals que apuntaven que els canvis serien imminents, amb la mostra de diversos líders alemanys – Frick, Goebbels i Schacht- que es referiren a ells, la premsa estrangera o als líders jueus

¹⁷ FRIEDLÄNDER, Saul. *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*. Galería Gutenberg, Barcelona, 2009., p. 18.

¹⁸ *Ibíd.*, p. 18.

¹⁹ *Ibíd.*, p. 206.

²⁰ *Ibíd.*, p. 206, citant a Neliba, *Wilhelm Frick*, pp.198 i ss.

alemanys que parlaven obertament d'una nova llei de ciutadania, com ara el rabí Joachim Prinz²¹.

Segons Ian Kershaw, la creació de les Lleis de Nuremberg demostra clarament com van respondre Hitler i la direcció nazi a les considerables pressions rebudes des de sota per a la formulació de la política antijueva fins al moment²².

El nombre de persones a les quals se'ls hi aplicaven les Lleis de Nuremberg té diverses interpretacions. Segons les dades recollides pel Ministeri de l'Interior el 3 d'abril de 1935, en aquell moment vivien a Alemanya uns 750.000 *Mischlinge* de primer i segon grau, malgrat que en aquell document no quedava clar com s'havia arribat a aquesta xifra. A part dels *Mischlinge*, el document feia referència a 475.000 jueus plens pertanyents a la religió hebrea i 300.000 jueus plens que no pertanyien a ella, que suposaven un total aproximat de 1,5 milions de persones, és a dir, el 2,3 % de la població d'Alemanya²³.

Una detallada investigació demogràfica duta a terme per el *CV Zeitung*, el diari de l'Associació Central de Jueus Alemanys, i publicada el 16 de maig de 1935, coincideix amb estudis recents que estableixen el número de *Mischlinge* en l'època dels decrets en uns 200.000.

Les lleis de setembre van anar seguides de dues lleis dirigides contra individus i grups que no eren jueus. La primera va ser la llei per a la Protecció de la Salut hereditària del Poble Alemany, promulgada el 18 d'octubre de 1935 i destinada a portar un registre de totes les "races alienes" o grups "menys valuosos" des del punt de vista racial, que imposava la obligació d'obtenir una llicència de matrimoni que certifiqués que la parella era "adequada [racialment] per a contraure matrimoni"²⁴. Aquesta llei es va veure reforçada per el primer decret suplementari a la llei per a la Defensa de la Sang i l'Honor Alemanys del 14 de novembre, que també prohibia als alemanys casar-se o tenir relacions sexuals amb persones de "sang aliena" que no fossin jueves. Una circular del Ministeri de l'Interior apareguda dotze dies després era més concreta: es referia als "gitanos, els negres i els seus bastards"²⁵.

²¹ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*, p. 206

²² IAN KERSHAW, *Hitler, Los alemanes y la solución final*, p. 407.

²³ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*, p. 212.

²⁴ *Ibid.*, p. 215, citant a Burleigh i Wipperman, *The Racial State*, p. 49.

²⁵ *Ibid.*, p. 215, citant a Burleigh i Wipperman, *The Racial State*, p. 49.

Segons l'historiador israelià David Bankier, una majoria d'alemanys van estar d'acord amb les lleis de Nuremberg perquè acceptaven la idea de segregació als jueus²⁶. Les lleis van ser criticades intensament en els cercles de l'oposició, sobre tot entre els comunistes, que en aquells moments estaven en la clandestinitat. Alguns butlletins comunistes denunciaven l'ús demagògic de l'antisemitisme per part dels nazis i exigien un front d'oposició comú; un altres demanaven l'alliberació dels presos polítics i el cessament de les mesures antijueves. Malgrat això, segons Bankier, el material comunista del moment, tot i les seves protestes contra les lleis de Nuremberg, continuava reiterant afirmacions tan estereotipades com “ Només els treballadors pobres són arrestats per ultratge a la raça, mentre que als jueus rics els nazis no els toquen”²⁷.

2.5. La *Kristallnacht*

El 10 de novembre de l'any 1938 es va produir a Alemanya un episodi de violència coordinat contra els jueus, sent perseguits, assetjats i insultats. Es va produir la mort de noranta tres jueus, a part de la detenció i enviament a camps de concentració de 30.000 homes jueus que tenien entre setze i seixanta anys. A més, un millar de sinagogues van ser incendiades i arrasades, els seus objectes profanats i destruïts, els seus llibres sagrats cremats²⁸. El nom amb el que va ser conegut aquesta nit i dia de terror fou conegut com a *Kristallnacht* (Nit dels cristalls trencats). Per als que van perpetrar la destrucció, el nom era el reflex tant de la seva sensació de triomf com el seu menyspreu, amb el record del so del cristall al trencar-se²⁹.

L'esdeveniment va rebre una àmplia cobertura en la premsa internacional, marcant el moment en què el nazisme va començar a considerar-se una força política maligna.

Martin Gilbert mostra en la seva obra *La noche de los cristales rotos*, que aquest fet va ser un punt d'inflexió que va marcar el moment en què Alemanya es va allunyar de tot estàndard europeu del que constitueix un estàndard acceptable³⁰.

²⁶ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*, p. 228.

²⁷ *Ibíd.*, citant a Bankier, *The Germans and the Final Solution*, p. 79.

²⁸ GILBERT, Martin. *La noche de los cristales rotos*. El preludio de la destrucción. Siglo Veintiuno de España Ediotres, Madrid, 2008, p. 15

²⁹ *Ibíd.*, p. 17

³⁰ *Ibíd.*, p. 15

Saul Friedländer, en el llibre *el Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*, també va fer una referència important a l'aspecte de què la nit dels cristalls trencats va ser en molts sentits un punt d'inflexió decisiu³¹.

L'origen de què es produís la nit dels cristalls trencats es troba en l'acció que un noi jueu de disset anys que residia a París va dur a terme uns dies abans. Tot el procés es va iniciar el 18 d'octubre de 1938, quan es van expulsar per ordre de Hitler 12.000 jueus, nascuts a Polònia, però residents a Alemanya legalment des de feia dècades. Se'ls va fer fora de casa seva gràcies a les armes i les baionetes de la Gestapo, i introduïts en trens que els haurien de portar cap a Polònia. A l'estació fronterera polonesa de Zbaszyn, van quedar uns 7.000 jueus sense disposar de res, ja que se'ls hi havia obligat a deixar totes les seves pertinences a la seva llar, i en condicions de fred considerables.

Una parella expulsada, que portava més de vint i set anys vivint a Hannover, tenia un fill de disset anys vivint a París, Herschel Grynszpan. La seva germana Berta li va enviar una postal, on no tan sols demanava un ajut econòmic per a la família, sinó que descrivia la situació d'expulsió que patien a la frontera. Aquest missatge el va llegir el dia 3 de novembre de 1938, assabentant-se al dia següent en un diari *yiddish* de París, d'alguns suïcidis entre els expulsats. El dia 6 de novembre va comprar una pistola i la va carregar amb cinc bales. El dia següent, es va dirigir a l'ambaixada alemanya, ja que planejava matar a l'ambaixador. Finalment, va atacar Ernst Vom Rath amb tres bales, que malgrat ferir-lo, no el van matar.

El dia 8 de novembre a Alemanya, no tan sols els diaris van acusar d'assassí al poble jueu, sinó que es van començar a produir l'anunciament de les primeres mesures punitives col·lectives. Tots els diaris i revistes jueus havien de suspendre la seva publicació immediatament. Aquesta prohibició va aïllar als jueus del mitjà més accessible de contacte amb el seu lideratge, que tenia la feina d'assessorar-los i orientar-los, en especial en allò que feia referència a la emigració. L'objectiu era desmembrar la comunitat jueva i robar-li els fràgils vincles que la mantenien unida. A més, durant la mateixa jornada es va anunciar que els nens jueus no podrien continuar assistint a les escoles elementals estatals "aries", fet que s'havia produït en aquells indrets on no hi havia suficients escoles elementals jueves, així com la suspensió de forma indefinida de totes les activitats culturals jueves³².

³¹ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*, p. 370.

³² MARTIN GILBERT, *La noche de los cristales rotos*, p. 3

El dia 9 de novembre arribaren notícies a Berlin de què Vom Rath havia mort a causa de les seves ferides. El que no se sabia eren les conseqüències que es desprendrien d'aquest esdeveniment. En molts dels atacs perpetrats als aparadors de les botigues jueves es trobaven col·legials, com va anotar Ulrich von Hassell, executat en 1944 per la seva participació en l'atemptat contra la vida de Hitler, i que confessà un membre degà del Ministeri d'Exteriors alemany: *va confirmar la història de què els professors havien armat als col·legials amb garrots per tal que poguessin destruir comerços jueus*³³.

El matí del 12 de novembre, Goebbels va resumir els esdeveniments dels dies anteriors en el *Völkischer Beobachter*: *El jueu Grynszpan –així deia l'últim paràgraf- era representant de tots els jueus. L'alemany Vom Rath era el representant de tot el poble alemany. De manera que a París, el judaisme va disparar contra el poble alemany. El govern alemany respondrà d'una forma legal, però contundent*³⁴.

Si bé pràcticament cap comunitat jueva d'aldea es va salvar de la destrucció, han sobreviscut una sèrie de proves sobre tres aldees alemanyes en les quals els pastors i els alcaldes van impedir un progrom durant la *Kristallnacht*. Aquestes aldees van ser Warmfried, Derching i Laimering.³⁵ Especialment fou la ciutat de Berlin on la violència va ser més àmpliament estesa.

3. La Conferència de Wannsee

3.1. Context de la Reunió

Quan va començar la Segona Guerra Mundial, Alemanya ja duia anys en l'escalada de la violència a la vegada que descendia als fons de la persecució. Els pocs jueus que es van quedar a Alemanya no eren més que un contingent petit, presos del terror, que subsistien dels seus estalvis o de la caritat del seus veïns³⁶.

³³ MARTIN GILBERT, *La noche de los cristales rotos. El preludio de la destrucción*, p. 12, citant a Entrada del diari, 11 de desembre de 1938: *The von Hassell Diaries*, p. 19.

³⁴ SAUL FRIEDLÄNDER, *El tercer Reich y los judíos, (1933-1939) Los años de la persecución* p. 370, citant a Shlomo Z. Katz, *Public Opinion in Western Europe and the Evian Conference of July 1938*, *Yad Vashem Studies* 9,1973, p. 108.

³⁵ MARTIN GILBERT, *La noche de los cristales rotos. El preludio de la destrucción*, p. 12, citant a Anthony Read i David Fisher, *Kristallnacht: the Nazi Night of Terror*, p.105.

³⁶ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p.23.

Un cop acomplerta l'annexió d'Àustria en 1938, anomenada *Anschluss*, es va produir la fundació de centres especials que tenien l'objectiu d'ajudar a facilitar l'emigració dels jueus. Es volien als jueus el més allunyats possible d'Alemanya. Fins el començament de la guerra, els nazis es van centrar en eliminar la influència social jueva, desposseir-los dels seus bens i riqueses, i expulsar-los d'Alemanya. El camí a la Conferència de Wannsee va ser probablement una senda molt tortuosa³⁷.

Fins el 1936 la política a seguir amb els jueus va ser caracteritzada majorment per la interacció entre la pressió del Partit, les senyals de Hitler i les decisions ministerials. Però a partir de la segona meitat de la dècada, van sorgir uns altres dos poders. Un va ser Goering, i el seu híbrid econòmic, el Pla Quadriennal, que va jugar un paper majúscul en la dinàmica monetària de l'Alemanya nazi abans i durant la guerra, des de 1936 i 1942 i 1943. En aquest segon lustre, Goering va conquerir també poder en la qüestió jueva. Però va ser l'imperi de Himmler, les SS, i el seu subordinat Heydrich, senyor dels feus de la Sipo (Policia de Seguretat) i la SD (Servei Secret), els que van participar d'un mode crucial en el desenvolupament de "la Solució Final"³⁸.

És important fer una petita reflexió sobre la evolució de les institucions que van situar-se com a objectiu la persecució jueva en un grau més o menys baix. D'una banda, l'origen de les SS es pot enquadrar com un organisme de guàrdia personal de Hitler, format per uns dos cents vuitanta membres. Himmler havia estat designat líder de les SS el gener de 1929, fent posteriorment de les SS un cos racial, requerint proves d'ascendència i "puresa ària" fins a 1750 i interessant-se per investigar fins i tot les seves parelles. Ja al 1931 tenia una doble funció, ser una força policial i una tropa d'elit.

Totes les forces policials i de seguretat de l'Alemanya nazi quedarien unides sota un mateix organisme quan l'any 1939 es va crear l'Oficina Central de Seguretat del Reich (*Reichsicherheitshauptamt* o RSHA). Aquesta unió estava composta per les SS, el Servei Secret i la Policia de Seguretat (formada per la Policia Criminal o *Kripo*, i la Policia Secreta de l'Estat, la *Geheime Staatspolizei*, la temible Gestapo).

La jove Generació de la Gran Guerra és el nom amb el que es coneix els nois i noies que havien nascut entre finals del segle XIX i principis del segle XX, que es van adherir a les idees de la

³⁷ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunió*, p.23, citant a *The Twisted Road to Auschwitz. Nazi Policy toward German Jews 1933-1939* de Kurt Schleudenes, (Urbana, Illinois, 1970).

³⁸ *Ibíd.*, p.29.

dreta radical, reaccionant contra la guerra, la derrota, la humiliació internacional d'Alemanya i les immenses dificultats econòmiques del moment, amb interès per idees nacionalistes radicals i antisemites. Entre aquesta joventut començarien a arrelar les idees de Hitler amb la nova política nacionalista centrada en la ètnia.

Segons exposa Mark Roseman al seu llibre, *Heydrich i els seus col·laboradors eren extraordinàriament joves. En 1939 dos terços dels escalafons més alts no superaven els trenta nou anys*³⁹. Els podem considerar com un clar exemple de la legió d'estudiants que s'havia format en els anys anteriors al nazisme i que estaven convençuts de que els seus valors racistes i nacionalistes no formaven part de cap ideologia.

En els darrers anys de la dècada dels anys 30, Hitler va començar a exposar a nivell públic la idea d'introduir els jueus de tota Europa dins d'algun tipus de "reserva", arribant a discutir aquest assumpte en detall amb líders de l'Europa de l'Est. D'altra banda, segons exposa Roseman, *no s'haurien de tenir en compte els comentaris de Hitler sobre suposades conversacions amb poders estrangers per a crear una reserva jueva: el que Hitler estava fent era llançar advertències*⁴⁰.

Un fet rellevant a l'hora d'entendre l'encaixament global de la Conferència de Wannsee i de la Segona Guerra Mundial, està situat en el fet que fins l'estiu de 1941 el règim nazi encara promovia la emigració. Quan el Reich va atacar a Polònia el setembre de 1939, encara les idees nazis estaven una mica lluny del genocidi. Van haver de passar dos anys per tal que es passés a l'homicidi massiu.

Quan va caure Polònia, els alemanys van veure com directament tenien sota la seva jurisdicció un contingent de dos milions de jueus. Per tant, es va prendre la decisió d'annexionar al Reich les províncies occidentals de Polònia, expulsant molts dels ciutadans polonesos que hi habitaven a la zona de Polònia sota administració alemanya: el *Generalgouvernement* o Govern General de Polònia. La idea era establir una reserva a la zona del sector est del *Generalgouvernement*, entre el riu Vístula i el Bug, on anirien els jueus polonesos i els de la nova Gran Alemanya. La idea de la reserva pels nazis seria un medi que fos tan desfavorable possible que seria impossible permetre els jueus prosperar. Aquesta estratègia de la reserva

³⁹ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunió*, p.35, citant a Herbert, "Ideological Legitimization and Political Practice of the Leadership of the National Socialist Secret Police" pàgina 95; Deschner, Heydrich, pàgina 83.

⁴⁰ *Ibíd.*, p.38.

es va acomplir amb poc resultat, ja que es van aconseguir mobilitzar només uns quants milers de jueus provinents de territoris polonesos annexionats fins l'estiu de 1941.

Ja en els anys de 1939-1940 s'havia desplegat un programa per a l'enfortiment del Germanisme. Gràcies a acords amb poders estrangers, el règim pretenia dur a terme un rescat de les poblacions que fossin considerades d'ètnia alemanya. Els assentaments van ser ideats principalment per ser duts a terme a la zona de la Prússia Occidental i Wartheland, expropiant els grangers polonesos a l'altre costat de la frontera, passant les seves cases i terres a mans dels nous immigrants aris. Aquestes emigracions no van anar acompanyades d'una planificació curiosa, tenint als alemanys retornats en camps de recepció esperant ser reubicats durant l'hivern de 1940.

Saul Friedländer, en la seva obra *El tercer Reich y los judíos (1939-1945) Los años del exterminio*, fa referència al fet que *al llarg dels darrers anys, molts historiadors han intentat relacionar aquests plans amb l'inici de la Solució Final. Però com veurem més endavant, aquestes operacions semblaven estar ben diferenciades i sorgir de motius i plans separats.*⁴¹

Polònia no podia absorbir els jueus d'Alemanya i els seus propis tampoc agradaven els alemanys. Per tant, es va proposar Madagascar com a territori alternatiu per dur a terme el reassentament dels jueus. La idea, sorgida per primera vegada en els anys trenta, va ser proposada novament per Himmler el maig de 1940. Llavors Fritz Rademacher, del ministeri d'Assumptes Exteriors, va prendre la iniciativa. La RSHA ja havia realitzat investigacions preliminars en aquest sentit en la dècada dels trenta, i es va posar a treballar frenèticament per a presentar un projecte propi. El juny de 1940, Hitler va donar a entendre a l'almirall Raeder i a Mussolini que Madagascar podia transformar-se en una colònia per a jueus. Els col·laboradors d'Eichmann van fer cursos d'especialització tropical i van ser inoculats contra la malària. Però a l'agost, la impossible victòria naval sobre Anglaterra faria inviàbles aquells plans.⁴²

Segons Mark Roseman, si en la primavera de 1941 la política nazi es trobava comparativament més a prop de Wannsee que al setembre de 1939, no es devia a que el genocidi hagués passat a formar part de l'agenda, ja que encara, durant la primavera de 1941, a punt de la invasió de

⁴¹ FRIEDLÄNDER, Saul. *El Tercer Reich y los judíos (1939.1945) Los años del exterminio*. Galería Gutenberg, Barcelona, 2009, p. 71.

⁴² MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p.42, citant a Burrin, *Hitler and the Jews*, pàgina 77; Adler, *Verwaltete Mensch*, pàgina 72.

la Unió Soviètica (Operació Barbarroja), els nazis continuaven buscant un territori on fer la deportació dels jueus europeus.⁴³ Mark Roseman comenta en una nota al seu llibre *La Villa, el Lago, la Reunión*, l'existència d'uns pocs historiadors, entre els quals es trobaria Richard Breitman, que sostindrien que Hitler i Himmler ja dedicaven esforços al genocidi des de 1941.

El Führer havia dit a l'agost de 1939, que s'havia de *tornar inofensiva a la elit social polonesa*. Per dur a terme aquest objectiu, Heydrich va crear els *Einsatzkommandos*, formats per efectius de la Policia de Seguretat (SiPo), la SD (Servei Secret), la policia regular i tropes de les Waffen-SS (o SS militaritzades). Les execucions massives van començar a partir de l'últim terç d'octubre: mestres, acadèmics, oficials, funcionaris, sacerdots i persones amb dificultats mentals van morir afusellats.⁴⁴

A partir de 1939 es va utilitzar per primera vegada el gas com a instrument de mort, quan es va procedir a l'eliminació dels pacients dels hospitals psiquiàtrics de la regió de Warthegau, o Wartheland com va ser anomenada pels nazis. Els assassinats dels malalts mentals van ser un eslavó important en la posterior cadena de matances. A la primavera de 1940 els esquadrans d'eutanàsia van començar a eliminar a tots els malalts mentals jueus sense sotmetre'ls a les proves que s'aplicaven (si bé arbitràries) a altres zones.⁴⁵ El laboratori d'investigació serà en el que s'haurà convertit els territoris que pertanyien al Govern General polonès.

Cap a la primavera de l'any 1941 començava a augmentar la frustració al Reich ja que l'expulsió dels jueus estava fent-se d'una forma lenta. Tot i això, a l'administració alemanya a Polònia no es pensava en clau d'extermini jueu un cop acabada la guerra, sinó que els jueus haurien d'abandonar la regió, segons afirma Mark Roseman, que constata a més que en la *Polònia ocupada del període 1940-1941 es desbordava en actes de brutalitat, començant a prendre el gust a l'Holocaust, malgrat que no en les altes esferes*.⁴⁶

Las matances de Warthegau van començar en la segona meitat d'octubre de 1941. En novembre, es van utilitzar càmeres de gas mòbils per a liquidar als jueus del districte de Kalish, i les preparacions del solar del camp de Chelmno estan datades a començaments d'octubre. Dins del Generalgouvernement també es va plantejar crear almenys un camp de gas, i en el

⁴³ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p.42-43.

⁴⁴ *Ibíd.*, p. 45.

⁴⁵ *Ibíd.*, p. 46.

⁴⁶ *Ibíd.*, p. 46-50.

transcurs d'aquella tardor es van conformar els primers experiments amb cianur en Auschwitz, encara que amb la finalitat d'executar a presoners de guerra russos.⁴⁷

Segons l'historiador Walter Manoschek durant l'agost de 1941, les ordres de l'alt comandament no eren indispensables per a que es prosseguís amb similars polítiques genocides. La col·laboració entre totes les autoritats alemanyes anava sobre rodes en el que feia referència a les qüestions jueves. I encara més important, no hi ha dubte en aquest cas de l'adoctrinament especial que van rebre els membres de les SS, ja que fou l'exèrcit regular – el seu subordinat darrere el camp de batalla – el que va perpetrar la major part de les execucions. A finals de 1941, ja no quedava pràcticament població masculina adulta a Sèrbia. I després dels afusellaments de dones i nens a començaments de 1942, Sèrbia es va convertir en un dels primers països "lliure de jueus".⁴⁸

Himmler, gràcies a les experiències viscudes a la Unió Soviètica va arribar a la conclusió de què el sistema d'afusellaments podia ser millorat i que per tant, la recerca per trobar mètodes alternatius va començar probablement el juliol de 1941. Això és conseqüència del que un testimoni va afirmar després de la guerra, suggerint una afectació de Himmler al veure un afusellament. Hi ha proves de què en aquells moments ja hi havia plans en marxa per a gasejar als jueus, ja fos en el territori soviètic o en l'est d'Europa.⁴⁹

Diversos funcionaris del territori annexionat de Polònia van idear vàries maneres de lliurar-se dels hebreus. Prova d'això és el memoràndum a Eichmann enviat el 16 de juliol pel cap de la Policia de Seguretat de Posen, Rolf Heinz Höppner, i en el qual es feia referència a una sèrie de propostes per solucionar la qüestió jueva. D'una banda, els que poguessin treballar formarien columnes obreres, i les dones en edat de procreació serien esterilitzades per a resoldre els conflictes en una sola generació. D'una altra banda, el fet de què a l'hivern no se'ls pogués alimentar a tots hauria de valorar-se l'opció de matar amb algun mitjà expeditiu aquells que no poguessin treballar, sent desitjable a deixar-los morir de gana.⁵⁰

A finals de l'estiu i començament de la tardor dos factors nous van influir en la política a seguir en les províncies annexionades i en el Generalgouvernement. Hitler va autoritzar la sortida de

⁴⁷ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p. 70 citant a Walter Manoschek, "Serbien ist Judenfrei" Militärische Besatzungspolitik und udenvernichtung in Serbien 1941/1942, p. 185-187.

⁴⁸ *Ibíd.*, p. 70 citant a Manoschek, *Serbien ist Judenfrei*, p. 188.

⁴⁹ *Ibíd.*, p. 74.

⁵⁰ *Ibíd.*, p. 75.

trens amb deportats, obligant les autoritats receptores a lidiar amb els arribats de la millor manera que poguessin. A diferència dels antics territoris polonesos de Wartheland, el Generalgouvernement pròpiament dit no es va veure afectat directament per les deportacions decidides per Hitler. La campanya soviètica d'aquella tardor va finalitzar amb una decepció al no poder descarregar els jueus en territori rus tal i com s'havia previst.⁵¹

En termes generals, la historiografia es decanta per escollir dos moments claus per situar el moment en què Hitler es va comprometre a eliminar el pes del jueu a Europa. El primer, a meitat de juliol de 1941, poc abans de què Himmler ampliés l'espectre de les matances de la Unió Soviètica, i el segon, a mitjans de setembre, quan Hitler aprova la deportació dels jueus alemanys als Territoris de l'Est.⁵²

Hi ha molts altres historiadors que considerarien com a l'autèntic inici del genocidi a la *Ermächtigung*, que es l'autorització que Goering va dirigir a Heydrich el 31 de juliol de 1941.⁵³

Si bé fins a 1941 Heydrich va fer distincions entre el que anomenava "solucions provisionals" i "solucions finals" sense afegir una connotació genocida, és un fet que a mesura que anava avançant el temps, els termes "solució integral" (*Gesamtlösung*) i "solució final" (*Endlösung*) de la qüestió jueva van anar esdevenint mers eufemismes de la paraula "assassinat".

Es troben ja a la primavera i l'estiu de l'any 1941 un clamor que anava en augment de diversos grups que tenien l'esperança de què el territori soviètic fos la resclosa de jueus alemanys així com d'altres països europeus.

El 18 d'agost de 1941 Goebbels va visitar Hitler, el qual va accedir a implantar algunes mesures al territori alemany que ja es duien a terme a Polònia i al Protectorat Xec, que era l'obligació de dur una estrella groga que permetia fer les agrupacions de jueus més fàcilment.

El 23 d'octubre de 1941 es va prohibir l'emigració del Reich. El 25, Erhard Wetzel, encarregat de les qüestions racials del Ministeri dels territoris de l'Est, recomanava a Heinrich Lohse, el comissionat del Reich destacat allà, que l'antic personal dels programes d'eutanàsia construís càmeres de gas per a eliminar els jueus incapaços de treballar.⁵⁴

⁵¹ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p. 77-78

⁵² *Ibíd.*, p.63.

⁵³ *Ibíd.*, p.63.64.

⁵⁴ *Ibíd.*, p.82-84.

El trasllat dels jueus a l'Est deixava de ser una "solució territorial" per a convertir-se cada vegada més en una metàfora. Segons l'historiador Schlomo Aronson, *Hitler ja hauria anat perdent l'interès per mantenir els jueus com a retens cap a l'octubre de 1941. S'anava produint un enduriment del tracte envers els jueus.*

Per tancar el capítol sobre els anys abans de la Conferència de Wannsee, cal dir que no es pot descartar la possibilitat de què Hitler hagués decidit dur a terme el genocidi molt abans de l'estiu de 1941. Tot i això, per a molts historiadors la decisió final va ser presa més tard, o bé el desembre de 1941 o fins i tot la primavera o el començament de l'estiu de 1942.⁵⁵

3.2. Objectiu i desenvolupament de la reunió

Mark Roseman, en la seva obra *La villa, el lago, la reunió*, fa una reflexió sobre la Conferència de Wannsee i representa el pilar bàsic a l'hora de dur a terme el desenvolupament d'aquest apartat. En aquest llibre ell mateix exposa la idea de què els historiadors han intentat incansablement de trobar una resposta a l'interrogant de quin seria el propòsit de la reunió de Wannsee.

La majoria d'historiadors descarta la idea de què es tracti d'una proposta novedosa, pel que han interpretat la reunió com a un exercici d'autopromoció i engrandiment de la figura que va convocar la reunió, Reinhard Heydrich. De ser així, la importància històrica del Protocol es limitaria a oferir un clar panorama sobre decisions preses prèviament per les altes esferes. Aquesta interpretació, malgrat ser comprensible i justificada amb els afusellaments massius i les càmeres de gas que a petita escala ja s'utilitzaven, no desvela el perquè en el Protocol s'especifica que la reunió era necessària per arribar a un acord sobre la "solució integral de la qüestió jueva"⁵⁶.

Eberhard Jäckel creu que l'esdeveniment que va representar Wannsee va ser un exercici de poder: demostrar que el jove Heydrich havia sortit d'una vegada de l'ombra del seu cap,

⁵⁵ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunió*, p.88-89.

⁵⁶ *Ibíd.*, p.10

Himmler. El que ell volia majoritàriament era aconseguir una unitat, establir un punt en comú entre els assistents, i garantir que la darrera paraula corresponia a la RSHA.⁵⁷

D'altra banda, Ian Kershaw diu en el seu llibre *Hitler, los alemanes y la Solución Final, tal i com revelen els fragments de proves documentades que han arribat fins a nosaltres, per ambigües que aquestes siguin, la intenció clarament genocida dels líders nazis eren inequívocues el desembre de 1941. Però també queda clar que no existia encara un concepte sobre com es podia dur-se a terme una deportació i un extermini a gran escala, amb quins mètodes i en quin temps*⁵⁸.

Gerlach suggereix que els objectius de la Conferència de Wannsee havien canviat brusquement durant el període que havia transcorregut des de que va ser proposada, és a dir, entre el 9 de desembre i el 20 de gener de 1942. Indica, de fet, que l'endarreriment en sí va ser provocat pel canvi de situació que es va produir després del discurs de Hitler del 12 de desembre i per la necessitat de preparar un programa d'extermini a gran escala, el que no era el cas quan a finals de novembre de 1941 es van cursar les primeres invitacions a la conferència⁵⁹.

Segons la interpretació que fa Peter Longerich, seria millor considerar que la conferència de Wannsee va tenir lloc en un moment de ràpida transició i de canvi de perspectiva en la "solució a la Qüestió Jueva", un moment en el qual la intenció de dur a terme un programa de deportació gegantí que conduís a la aniquilació total en els camps de treball dels territoris de la Rússia ocupada després del final de la guerra, estava cedint ràpidament pas a la presa de consciència de què els jueus haurien de ser destruïts durant la guerra, i en el territori del govern general⁶⁰. Vista d'aquesta manera, la Conferència de Wannsee no va ser l'acció d'un pla existent per a la Solució Final, sinó més aviat va marcar el començament de la fase final de l'escalada de la política de l'extermini: la incorporació de tota l'Europa ocupada per Alemanya a un programa general d'aniquilació sistemàtica dels jueus⁶¹.

⁵⁷ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p.131-132.

⁵⁸ IAN KERSHAW, *Hitler, Los alemanes y la solución final*, p. 444.

⁵⁹ *Ibíd.*, citant a Gerlach, Wannsee-Konferenz, p.32.

⁶⁰ *Ibíd.*, citant a Longerich, *Politik*, pp.470-471.

⁶¹ *Ibíd.*, p. 445, citant a Longerich, *Politik*, pp.476, 513-516, 583-586.

Tot i això, els papers claus que ajudarien a comprendre per què i com es va emprendre el procés van ser destruïts, tenint una documentació incompleta. Hitler mai va posar per escrit ordres referents a la qüestió jueva, i Himmler va ser tanmateix extraordinàriament caute⁶².

Les invitacions per a assistir a la reunió es van enviar entre el 29 de novembre i l'1 de desembre. La reunió pròpiament dita tindria lloc després d'un bufet, el 9 de desembre, en una direcció que suposadament corresponia a les "oficines de la Interpol, 16 Am Kleinen Wannsee."⁶³ Un memoràndum posterior del 4 de desembre va canviar el lloc per una casa de hostatges de les SS en 56-58 Am Grossen Wannsee.⁶⁴

El 8 de desembre es van dur a terme unes trucades per suspendre la conferència indefinidament com a conseqüència de l'atac japonès a Pearl Harbour o també es podria tractar com a factor de la suspensió de la reunió l'empitjorament de les condicions del front rus a començaments de desembre.

El 8 de gener de 1942, Heydrich va enviar una nota als convocats a Wannsee demanant disculpes per l'ajornament, i suggerint la nova data de celebració pel dia 20 de gener. Eberhard Jäckel, suggereix que el fet de què la conferència s'hagués retardat sis setmanes podria ser un indicador de la relativa importància de la reunió.⁶⁵

Segons el Protocol, Heydrich va començar la reunió recordant al seus convidats la petició de Goering: preparar la "solució final de la qüestió jueva a Europa". Després, es va entregar als assistents una taula-llistat de països i de les seves respectives poblacions jueves. La llista incloïa, a més dels països sota ocupació o control alemany (Part A), als aliats europeus d'Alemanya, als països neutrals i a tots aquells amb els que el Reich encara estava en guerra (Part B). Posteriorment, es va comentar la dificultat d'abordar la qüestió jueva a Romania i Hongria, així com la composició poblacional jueva de Rússia. S'havia de netejar de jueus Alemanya i la República Txeca primerament, per després encarregar-se de tota Europa, fent passar els jueus d'un gueto a un altre, fins arribar el més a l'est possible.⁶⁶

⁶² MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p.13.

⁶³ *Ibíd.*, citant a Klein, *Die Wannsee-Konferenz*, p. 31.

⁶⁴ *Ibíd.*, citant a Kempner, *Eichmann und Komplizen*, p. 129.

⁶⁵ *Ibíd.*, p.103

⁶⁶ *Ibíd.*, p.112.

Segons Heydrich, els jueus de més de seixanta cinc anys i els que tinguessin seqüeles greus de guerra o condecorats amb la Creu de Ferro de Primera Classe serien destinats a Theresienstadt. Quan la situació militar ho permetés, es donarien les evacuacions massives. Després, es va encetar el debat entorn dels jueus d'ascendència mixta i els matrimonis entre jueus i alemanys.⁶⁷

En relació a si la Conferència de Wannsee va marcar l'inici de l'extermini, hi ha els historiadors que neguen l'Holocaust i que per tant, argumenten que la idea era transportar els jueus més cap a l'Est. El territori de l'est, però, no era sinó un terme en clau. D'altres historiadors, també plantegen els seus dubtes al qüestionar-se si va haver referències directes a l'Extermini, i si la Conferència va determinar l'aniquilació de milions de jueus.⁶⁸

Heydrich va declarar clarament la intenció de que si no morien els jueus a causa de les dures condicions de treball, es liquidarien igualment aquells que sobrevisquessin. El protocol insinua que s'estava gestant un pla integral.

Peter Longerich desafia la hipòtesi acceptada de què la Conferència de Wannsee va tractar només el programa de deportacions massives decidit per Hitler el setembre de 1941.⁶⁹ Longerich suggereix que l'únic que s'expressa amb claredat és que ningú sobreviurà a les deportacions. Wannsee, assenyala l'historiador, no va anar seguida de cap mesura per ampliar les instal·lacions destinades a l'extermini.⁷⁰

Segons Mark Roseman, i durant la Conferència de Wannsee, Heydrich no va fer sinó que disseminar conclusions als altres assistents, que van passar la major part del temps escoltant i assentint.⁷¹

⁶⁷ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p.113

⁶⁸ *Ibíd.*, p.116.

⁶⁹ *Ibíd.*, p.119, citant a Peter Longerich, *The Wannsee Conference in the development of the "Final Solution"*, (Holocaust Educational Trust Research Papers, Vol. 1, nº2, Londres, 2000), p. 13 i 14.

⁷⁰ *Ibíd.*, p.120.

⁷¹ *Ibíd.*, p.125.

3.3. El Protocol

L'autenticitat de l'emblemàtic Protocol és innegable, deixant constància del genocidi millor documentat de la història, ja que la burocràcia va ser el seu tret distintiu. Malgrat tots els esforços nazis per destruir proves, després de la guerra es van poder reunir quantitats immenses de documentació; documentació recollida tant pels equips legals dels judicis com pels historiadors⁷².

Avui en dia és possible accedir a les transcripcions de les escoltes clandestines que els aliats van dur a terme al llarg de tot el conflicte de la Segona Guerra Mundial. A més, l'enorme quantitat de testimonis que posteriorment a 1945 han estat exposats a diversos medis, han permès, gràcies a la contrastació, descobrir més sobre el funcionament intern dels horrors que giraven entorn a la maquinària nazi: treballs forçats, camps d'extermini així com de les marxes interminables.

El Protocol reflexa els propòsits i els interessos de Reinhard Heydrich, mostrant allò que ell volia veure escrit, independentment de què coincidís més o menys amb el que es va parlar en aquella reunió.

Heydrich va llançar un atac frontal contra les concessions fetes des de l'entrada en vigor de les Lleis de Nuremberg. A partir d'aquell moment, els drets dels *Mischlinge* de primera generació quedaven rebaixats als dels jueus. Solament aquells amb provats i excepcionals serveis a l'Estat o al Partit, o pares a la seva vegada de nens *Mischlinge* de segona generació rebrien un tracte especial. La seva millor opció consistia en la esterilització "voluntària". En quant als matrimonis mixtos, la postura de Heydrich fou que ara qualsevol cònjuge d'un ciutadà o ciutadana alemany era carn de deportació. Les autoritats trobaven dues opcions: l'evacuació (la mort) o la deportació a un gueto a gent gran.⁷³

⁷² MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p.12.

⁷³ *Ibíd.*, p.129-130.

3.4. Els participants de la Conferència

A Wannsee quinze homes de diferents ministeris i organismes es van reunir per a discutir els detalls d'un genocidi. Les seves relacions personals, així com la seva implicació en activitats antisemites, havien nascut i pres forma definitiva en els anys trenta. Més que els objectius comuns, van ser el síndrome emergent de subordinació total, els principis racistes compartits i la cooperació competitiva els que auguraven el desastre futur⁷⁴.

La llista dels principals involucrats en resoldre la qüestió jueva proposada per l'historiador Raul Hilberg esmenta vint i set organismes, els més importants dels quals estarien representats a la Conferència de Wannsee⁷⁵. En general, es tractava fonamentalment de tres grups: el Partit, els ministeris (amb un personal procedent en la seva majoria del règim anterior), i l'imperi de Himmler: les SS i la policia de tota Alemanya⁷⁶.

La primera llista de Heydrich es composava de dos grups principals. El més important el composava els representants de ministres encarregats de la qüestió jueva, així com funcionaris dels ministeris de l'Interior, Justícia, Economia, Organització del Pla Quatriennal, Propaganda, Cancelleria del Reich, Assumptes Exteriors i Territoris ocupats de l'Est. L'altre grup l'integraven membres del Partit Nazi i d'organismes de les SS amb un interès en les qüestions racials. Aquests convidats provenien de la Cancelleria del Partit, de l'Oficina de la Raça i Reassentament, i de la Comissió del Reich per a l'enfortiment del Germanisme.⁷⁷

Si bé molts dels convidats estaven involucrats en un mode o altre en la determinació de l'estatus dels jueus, en particular dels *Mischlinge* (jueus d'ascendència mixta), així com dels matrimonis entre jueus i alemanys, es pot constatar que molts dels assistents no coneixen bé la finalitat de la reunió.

No tots els convocats van poder assistir a la reunió, destacant el cas del representant del Ministeri de Propaganda, així com Ulrich Greifelt, director de la Comissió per a l'enfortiment del Germanisme.

⁷⁴ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunió*, p. 25.

⁷⁵ *Ibíd.*, p. 29 citant a Raul Hilberg, *Perpetrators, Victims Bystanders. The Jewish Catastrophe 1933-1945* (Harper Collins, Londres, 1992).

⁷⁶ *Ibíd.*, p. 29.

⁷⁷ *Ibíd.*, p. 95.

Els participants a la Conferència van ser:

Doctor Meyer, Gauletier, i doctor Leibbrandt, Reichsamtleiter, del Ministeri dels Territoris Ocupats de l'Est.

Doctor Stuckart, Staatsekretär del Ministeri de l'Interior del Reich.

Saatsekretär Neumann, representant plenipotenciari del Pla Quatriennal.

Doctor Freisler, Staatssekretär del Ministeri de Justícia del Reich.

Doctor Bühler, Staatssekretär de l'Oficina del Govern General [Polònia].

Doctor Luther, subsecretari d'Estat del Ministeri d'Assumptes Exteriors.

SS-Oberführer Klopfer, de la Cancelleria del Partit. Ministerialdirektor Kritzinger, de la Cancelleria del Reich.

SS-Gruppenführer Hoffmann, de l'Oficina de Raça i Reassentament del Reich.

SS-Gruppenführer Müller.

SS-Obersturmbannführer Eichmann, de l'Oficina Central de Seguretat del Reich [RSHA]

SS-Oberführer doctor Schöngarth cap de la Policia de Seguretat i de la SD en el Govern General, en representació dels dos organismes.

SS-Sturmbannführer doctor Lange, comandant de la Policia de Seguretat i la SD del Districte-General Latvia, delegat del cap de la Policia de Seguretat i la SD del Reichskommissariat "Ostland".

4. Després de la Conferència

4.1. Inici de l'extermini sistemàtic dels jueus europeus

Després de la Conferència de Wannsee, el concepte de “Solució Final” va significar, sense cap mena de dubte, la mort de la població jueva d'Europa. Amb excepció dels privilegiats que van ser deportats al gueto model de Theresienstadt, la majoria dels quals van acabar a Auschwitz igualment, el resultat va ser finalment l'extermini. Theresienstadt (Terezin en xec), es va convertir en un camp de reunió i el “camp model” jueu del sistema de concentració i extermini. Es tractava d'una petita ciutat fortificada al nord de Bohèmia. Cap a finals de 1941, les quadrilles de treball van començar a preparar Terezin per a la seva nova funció, arribant a principis de gener de 1942 els primers transports amb uns deu mil jueus.⁷⁸

Theresienstadt va oferir una imatge dual del què es duia a terme en aquell indret: d'una banda, sortien d'allà els transports destinats a Aushwitz i Treblinka, i d'una altra, els alemanys van crear un “poble Potemkin”, destinat a enganyar al món.

Des de principis de 1942, els assassinats en massa de jueus es van anar estenent per tot el Warthegau i el Govern General, mentre els dies de l'aniquilació total s'apropaven ràpidament.⁷⁹ La xifra de morts en 1942 és la més gran de l'Holocaust, el que ha fet d'aquell any un dels de major criminalitat en tota la història de la humanitat. Fins el març de 1942 havia mort un deu per cent de les víctimes totals de l'Holocaust, especialment a la Unió Soviètica, i varies desenes de milers a Chelmo.⁸⁰ Fins llavors, sense dubte, havien mort en xifres milionàries els presoners de guerra russos abandonats pels alemanys. Però a partir de les primeres execucions a Belzec- entre mitjans de març de 1942 i febrer de 1943- moririen més de la meitat del total de les víctimes del nazisme.⁸¹

El 31 de gener de 1942 Eichmann va informar per una circular del nou programa de deportacions a tots els centres de la Gestapo, demostrant que la Conferència de Wannsee va obrir les portes a un torrent de deportacions, i que es realitzarien tan bon punt la situació

⁷⁸ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1939-1945) Los años del exterminio*, p. 470.

⁷⁹ *Ibíd.*, p. 512.

⁸⁰ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunión*, p. 157.

⁸¹ *Ibíd.*, p. 157 citant a Christopher R. Browning *The Path to Genocide. Essays on Launching the Final Solution* (Cambridge University Press, Cambridge, 1992), nota IX.

de transports ho permetés. Aquesta dificultat de transport va fer començar l'inici de l'operació cap al març.

En el Govern General els preparatius per a les deportacions de jueus de Lublin a Belzec van prendre impuls a finals de gener.⁸² A la Rússia blanca els jueus alemanys que sobreviuen a dures penes van ser executats a mitjans de febrer.⁸³ Aquell mes va ser un mes de gran activitat en l'ampliació dels crematoris i càmeres de gas a Auschwitz. Al març es va iniciar una etapa de deportacions de jueus alemanys, en aquesta ocasió, a la regió polonesa de Lublin.

Mentrestant, començava el trasllat de jueus eslovens a Auschwitz on, en lloc de morir gasejats com tants d'altres, serien explotats fins a morir. Aquell mateix mes a Belzec es va executar als jueus de Lublin: van ser els primers executats en gran nombre. En quant a Sobibor, aquest camp tindria les seves primeres víctimes a l'abril.⁸⁴

Segons Mark Roseman, i en relació al debat entorn de si la Conferència de Wannsee va ser el catalitzador directe de l'extermini dels jueus, es pot dir que es té constància de què les matances de Belzec portaven planejant-se des de l'octubre de l'any anterior, de la mateixa manera que la tardor anterior es preveia, immediatament després de les primeres proves amb gas, el començament de les activitats a Auschwitz. És a dir, que els trens de presoners s'haurien posat a funcionar amb o sense la Conferència. D'altra banda, historiadors en la línia de Peter Longerich afirmen que els jueus alemanys que en 1942 foren traslladats a Piażki, Izbica i Zamosch, i també a Varsòvia, tindrien la sort dels seus antecessors de 1941, i que per tant no se'ls va eliminar tot just arribar, sinó que es van unir als contingents de deportats polonesos, per ser més tard exterminats en les càmeres de gas.⁸⁵

Longerich sosté que fins el març de 1942 les matances a Belzec es basaven en l'antic model "d'intervencions de neteja" concretes, destinar a fer espai per als nous deportats que acabessin d'arribar. Assenyala que aquell patró només es va trencar entre el maig i el juliol de 1942, quan el programa d'extermini va prendre una major força. Segons els seus arguments, es

⁸² MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunió*, p. 160 citant a Dieter Pohl, *Von der "Judenpolitik" zurn Judenmord. Der Distrikt Lublin des Generalgouvernements 1939-1944* (Peter Lang, Frankfurt del Main/Berlín, 1993), p. 109.

⁸³ *Ibíd.*, p. 160 citant a Gerlach, "Wannsee" p. 133; Gerlach *Kalkulierte Morde*, p. 755.

⁸⁴ *Ibíd.*, *La villa, el lago, la reunió*, p. 160 citant a Dieter Pohl, *Nationalistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941-1944. Organisation und Durchführung eines Staatlichen Masserverbrechens* (Oldenbourg, Múnich, 1996). P.204.

⁸⁵ *Ibíd.*, p. 160-161.

va haver de prendre alguna mesura especial per tal que els afusellaments esporàdics es convertissin en matances oficials.⁸⁶

Posteriorment, Himmler es va reunir amb Hitler el 16 de juliol de 1942, i a partir de llavors va començar una onada d'assassinats molt ferotge. Dos dies després va arribar a Auschwitz per a supervisar les càmeres de gas i decretar el començament del veritable extermini.

Vint-i-quatre hores més tard, a Lublin, va enviar un telegrama ordenant a Krüger que, excepte excepcions, tots els jueus del Generalgouvernement haurien de ser eliminats abans d'acabar l'any. El 22 de juliol començaria la fase més intensa de la solució final amb les deportacions de Varsòvia a Treblinka.⁸⁷

4.2. Els camps d'extermini dels jueus

La competència del camp de Belzec és una qüestió que ha produït entre els historiadors una disputa. L'escala dels plànols inicials indica que es tractava d'unes instal·lacions experimentals més que d'un primer pas en un programa d'extermini total. Fins al novembre, quan va arribar el personal de l'antic pla d'eutanàsia, Belzec consistia en unes poques edificacions de fusta amb només tres membres de les SS. D'altra banda, un camp de dimensions limitades podia donar mort a un número increïble de persones, pel que la mida del camp no indica necessàriament la modèstia de les ambicions.

Del camp de Sobibor, que havia començat a construir-se a finals de març de 1942, cal dir que van ser assassinats durant els primers tres mesos d'operació entre noranta mil i cent mil jueus. A més, mentre s'estaven produint els exterminis a Sobibor, va començar la construcció de Treblinka.

Per tal d'entendre en termes generals com funcionaven els exterminis, explicaré el procediment dels exterminis en els camps "Aktion Reinhardt" que seguia procediments estipulats. Auxiliars ucraïnesos, normalment armats amb fuets, treien els jueus dels trens. Com a Chelmno, el següent pas era la "desinfecció": les víctimes havien de despullar-se i deixar

⁸⁶ MARK ROSEMAN, *La villa, el lago, la reunió*, p. 161 citant a Longerich, *Politik der Vernichtung*, p. 448. Yitzak Arad, *Belzec, Sobibor, Treblinka. The operation Reinhard death camps* (Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis, 1987). P. 75, 81, 392, Christopher Browning, "A final Hitler decision for the "Final Solution"? The Reigner Telegram Reconsidered", inclòs en *Holocaust and Genocide Studies* Vol.10 (1996), I, p. 3-10.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 161-162.

totes les seves pertinences en la sala comuna. Després feien passar a la gent despullada i atemorida per un passadís o un vestíbul fins les càmeres de gas. Les portes quedaven hermèticament tancades i començava a sortir gas.

Al principi a Belzec s'utilitzava encara ampolles de monòxid de carboni fins que més tard van ser reemplaçades per diversos enginys. La mort arribava lentament a les càmeres de gas (trigava un deu minuts o més). A vegades l'agonia de les víctimes podia ser contemplada des d'uns espells. Quan tot acabava, el buidat de les càmeres de gas es deixava, igual que a Chelmno, a " comandos especials " jueus que més tard serien liquidats també.⁸⁸

A Auschwitz el gasejat de jueus va començar amb grups petits. A mitjans de febrer de 1942 van arribar de Beuthen uns quatre cents jueus vells dels camps de treball de l'Alta Silesia, de la "Organització Schmelz", considerats no aptes per al treball.⁸⁹ En aquella ocasió, igual que quan es va començar a matar als presoners soviètics amb els experiments amb el Zyklon B, el tanatori reconvertit del crematori del camp principal (Auschwitz I) es va convertir en càmera de gas. Posteriorment, un nou crematori amb cinc incineradores, prèviament sol·licitat per a Auschwitz I, va ser transferit a Auschwitz II-Birkenau, al costat d'una caseta polonesa que estava abandonada. Aquesta caseta, el "búnker I", aviat va albergar dues càmeres de gas. El 20 de març ja estava operativa, sent les seves primeres víctimes un grup de gent gran dels "jueus de Schmelet".⁹⁰

La expansió incessant de les deportacions i matances des de principis de l'estiu de 1942 en endavant es va veure possibilitada per l'activació de més instal·lacions d'extermini: el "búnquer 2" a Auschwitz-Birkenau, i Belzec, Sobibor, com abans, i també a Treblinka. Mentre que la majoria de la població del Govern General era deportada a Belzec i Sobibor, les primeres víctimes de Treblinka serien els jueus de Varsòvia. Simultàniament els deportats del Reich, Eslovàquia i zones occidentals es dirigien cada vegada més cap a Auschwitz-Birkenau (i durant un tempo d'Holanda a Sobibor, degut a l'epidèmia de tifus a Auschwitz).⁹¹

Fins al 31 de desembre de 1942 hi ha uns números d'exterminats que suposarien un total de 1.274.166 exterminats en els camps "Aktion Reinhardt". Lublin-Majdanek tindria 24.733, Belzec 434.508, Sobibor 101.370 i a Treblinka unes 713.555 víctimes.

⁸⁸ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1939-1945) Los años del exterminio*, p. 470.

⁸⁹ *Ibíd.*, p. 480 citant a Danuta Czech, *Auschwitz Chronicle, 1939-1945*, Nueva York, 1990, p.135.

⁹⁰ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1939-1945) Los años del exterminio*, p. 481 citant Debórah Dwork y Robert Jan van Pelt, *Auschwitz*, Nueva York, 2002, p.301.

⁹¹ *Ibíd.*, p. 537.

La majoria dels jueus d'Europa van ser exterminats després de mantenir-los durant períodes de temps variables – entre diversos mesos i diversos anys – en camps o zones de reunió de l'àrea occidental (Drancy, Westerbork, Malinas [Mechelen]) o en guetos de l'Est.

La majoria d'aquestes zones de concentració o de reunió van ser creades abans de que es decidís l'extermini general, però algunes van ser organitzades en part com a guetos, com ara Theresienstadt o Izbica.

L'historiador nord-americà, Arno Mayer, en el seu llibre la *Solución Final*, publicat el 1989, va considerar que la invasió alemanya de la Unió Soviètica i la guerra d'anihilació que la va seguir com una guerra de croada ideològica inspirada per una estesa i profundament arrelada per al bolxevisme prevalent des de feia temps entre lla burgesia alemanya i les classes governants. Va interpretar el genocidi contra els jueus com quelcom sorgit a partir de la guerra, més que alguna cosa planificada molt abans que ella.⁹²

4.3. Els Judenrat i els Sonderkommandos

En tot el procés exterminador nazi no tothom va patir la mateixa situació ni va tenir les mateixes possibilitats d'escapar de la Solució Final. Si bé la idea era que tota la població jueva desaparegués d'Europa, van haver dos grups destacats de jueus que, en contextos diferents, gaudiren de condicions especials. D'una banda, els governants dels Consells Jueus als guetos i d'una altra, els grups especials de jueus als camps d'extermini que tenien la funció de dur fins al final de la seva mort als altres jueus. La Solució Final va ser més eficaç en la mesura en què es va forçar els propis jueus a col·laborar en la seva pròpia destrucció.

Els guetos, especialment en el territori del Govern General de Polònia, la part de Polònia ocupada però no annexionada a Alemanya, estaven governats per uns Consells de Jueus anomenats *Judenrat*.

Normalment es tractava d'un jueu destacat, algun president d'una associació jueva o algun antic càrrec electe a qui es demanava formar el Consell. La seva funció, amb l'ajuda de la Policia Jueva, era mantenir les ordres dels nazis en el gueto que estigués sota el seu control,

⁹² IAN KERSHAW, Hitler, *Los alemanes y la solución final*, p. 505-506.

facilitant dades dels censos del gueto, fent inventaris dels bens per ser confiscats pels nazis, fins al punt de dur a terme les llistes dels qui anirien deportades als camps d'extermini. Els conduïen als llocs d'embarcament i s'encarregaven de perseguir en el cas de què volguessin fugir o s'amaguessin.

Per tant, els integrants dels *Judenräte* (Consells jueus) van gaudir d'una immunitat temporal a la deportació. A mesura que la Solució Final avançava, i si bé eren conscients del què significaven les deportacions, van continuar col·laborant amb els nazis per tal d'intentar retardar no tan sols la deportació dels seus familiars, sinó la seva pròpia. Si bé hi havia guetos com ara el de Minsk, en els que el *Judenrat* va col·laborar amb la resistència jueva clandestina.

L'actitud que van prendre els diferents governadors dels guetos difereix i mostra com es van poder actuar de formes diferents davant de fets similars. Mordechai Chaim Rumkowski, governant el gueto de Lodz, a Polònia, va aprofitar la seva posició per actuar de forma dictatorial i col·laborant de forma activa amb els nazis. D'altra banda, hi ha un altre dirigent, anomenat Adam Czerniakow, que era el president del gueto de Varsòvia, i que es va suïcidar quan va ser ordenat a preparar una deportació.

En els camps d'extermini nazi hi havia uns jueus que gaudien d'una condició temporal especial de la resta dels que arribaven allà i eren exterminats en poc temps. Aquest grup particular rebia el nom de *Sonderkommandos*.

Com bé diu Saul Friedländer en el seu llibre *El Tercer Reich y los judíos (1939-1945) Los años del exterminio*, els homes del *Sonderkommando* es barrejaven amb les víctimes a la sala destinada a despullar-se, i si era necessari, oferien alguns comentaris tranquil·litzadors, igual que els guàrdies de les SS. Una vegada despullats tots els presos, amb les seves pertinences penjant d'un ganxo numerat, amb les sabates cordades entre si, per tal de demostrar que no havia res a témer, el grup d'homes de les SS i els *Sonderkommando* acompanyaven a la multitud de candidats a la "desinfecció" fins a la càmera de gas. Un membre del *Sonderkommando* es quedava normalment amb ells fins a l'últim moment.⁹³ Posteriorment, els membres del *Sonderkommando* havien de treure els cossos, examinar-los per treure peces de valor ocultes, treure les dents d'or als cadàvers, fins a procedir a la incineració al forns crematoris.

⁹³ SAUL FRIEDLÄNDER, *El Tercer Reich y los judíos (1939-1945) Los años del exterminio*. P. 664.

A canvi d'aquest "servei", que acostumava a durar entre uns tres i quatre mesos, els *Sonderkommandos* vivien aïllats de la resta de presos i rebien una ració doble de menjar, begudes alcohòliques, etc. Finalment, el seu destí era ser exterminats per un nou grup de *Sonderkommandos*, i així periòdicament amb la idea era no deixar testimonis de la matança i del què succeïa en els camps d'extermini.

5. La Indústria de L'Holocaust

Norman G. Finkelstein va dur a terme una revisió entorn al que ell considera dos conceptes diferenciats, que serien: l'holocaust nazi i l'Holocaust. El seu pensament radica en l'ús que del patiment jueu s'ha fet per part de la societat nord-americana principalment, generant una vulgarització del que va ocórrer i que treu importància a altres conflictes que han ocorregut de similar magnitud.

Norman G. Finkelstein relata a la seva introducció del llibre *La Indústria del Holocausto*, que als seus pares els hi semblava estrany que m'enfadés tant amb la falsificació i l'explotació del genocidi nazi. El motiu més evident de la meua ira és que aquesta manipulació s'hagi utilitzat per a justificar la política criminal de l'Estat d'Israel i del recolzament nord-americà.⁹⁴

La qüestió de l'Holocaust era tabú per a les elits jueves dels Estats Units, seguint una tendència generalitzada a parar poca atenció a la problemàtica jueva ja en la dècada dels seixanta. La guerra àrab-israeliana de juny de 1967 va modificar radicalment el panorama. Totes les fonts, assenyala Finkelstein, coincideixen en assenyalar que l'Holocaust no es va incorporar a la vida jueva nord-americana fins a després d'aquest conflicte.⁹⁵ Les principals organitzacions jueves nord-americanes havien tret importància a l'holocaust nazi per adaptar-se a la necessitat de la Guerra Freda establertes pel govern d'Estats Units en els anys posteriors de la Segona Guerra Mundial.

⁹⁴ FINKELSTEIN, Norman. *La industria del Holocausto. Reflexiones sobre la explotación del sufrimiento judío*. Siglo Veintiuno de España Editores, Madrid, 2002. P. 12.

⁹⁵ *Ibíd.*, p. 21.

D'aquesta manera, Norman G. Finkelstein afirma que no va ser l'aïllament i la debilitat suposada d'Israel, ni tampoc la por a un "Segon Holocaust", els que van fer posar a les elits jueves nord-americanes a posar en marxa la indústria de l'Holocaust després del juny de 1967, sinó, el poder demostrat per Israel i la seva aliança estratègica amb els Estats Units.⁹⁶

El dogma de l'Holocaust de l'etern odi gentil ha estat útil tant per a justificar la necessitat d'un Estat jueu com per a justificar l'hostilitat dirigida contra Israel. L'Estat jueu és l'única salvaguarda possible contra el pròxim (i inevitable) esclat de l'antisemitisme homicida que està darrera de tot atac i inclús de qualsevol maniobra defensiva en contra de l'Estat jueu.

Aquest passat dels jueus ha permès a Israel tenir una llicència absoluta per a obrar a la seva manera: ja que hi ha un interès per assassinar els jueus, ells tenen el dret de protegir-se de la manera que vulguin, ja sigui mitjançant l'agressió i la tortura, ja que és una legítima defensa.⁹⁷

⁹⁶ Norman Finkelstein, La indústria del Holocausto. Reflexiones sobre la explotación del sufrimiento judío. P. 38.

⁹⁷ *Ibíd.*, p. 57.

6. Conclusions

La Solució Final jueva ha estat abordada des de diferents perspectives que han donat un èmfasi més o menys destacat a diferents aspectes. Depèn de les premisses de les quals parteixi un autor, obté uns resultats diferents i per tant, crea uns culpables o uns altres en el gran extermini que va suposar el genocidi jueu.

Daniel Jonah Goldhagen va situar en l'excepcionalitat antisemita del poble alemany així com en la figura d'un líder com va ser Hitler, l'origen del què va generar l'Holocaust. En contra d'aquesta idea, es posiciona Hans Mommsen, que parteix de la idea de què Hitler sempre que havia d'escollir entre dues opcions escollia la solució menys extrema, i que per tant, l'extermini jueu va ser una acció més controlada i duta a terme pels homes que estaven al voltant de Hitler.

En contraposició a les dues argumentacions anteriors, Mark Roseman afirma que la influència de Hitler va ser cabdal a l'hora d'entendre l'extermini, ja que argumenta que Hitler es va quedar ràpidament sense rivals i que per tant, el control directe de l'operació genocida estava en les seves mans.

L'historiador Saul Friedländer es posiciona entre les diverses postures, argumentant que cal destacar el paper personal de Hitler en tot l'entramat exterminador, però al mateix temps, dins d'una interacció entre el Führer i les organitzacions del Partit i de l'Estat.

David Bankier opina que la majoria d'alemanys van estar a favor de la segregació dels jueus ja en els moments en què es va dur a terme la creació de les Lleis de Nuremberg. Ian Kershaw considera que les Lleis de Nuremberg eren una mostra clara de com va respondre Hitler i la direcció nazi a les considerables pressions que es produïen des de sota per a la formulació de la política antijueva fins al moment.

Tant Martin Gilabert com Saul Friedländer són defensors de la importància que la *Kristallnacht* va tenir en el desenvolupament del posterior extermini jueu, amb la consideració que fan d'aquest episodi com a " punt d'inflexió".

Si bé Mark Roseman defensa la idea de què a la primavera de 1941 encara no hi havia unes idees genocides entorn dels jueus, i que per tant, s'estava buscant un territori per al

reassentament, Richard Breitman considera que ja en aquest context s'anaven perfilant les idees exterminadores.

Si bé es poden considerar els atacs de violència de cada individu com un acte personal, i per tant, reflex del seu grau de simpatia o odi envers els jueus, no són responsables directes de l'organització tan sofisticada que van significar els camps d'extermini jueu. En aquest sentit, la figura de Hitler sorgeix com a responsable directe de tot el sistema que, sota un major o menor control per part seva, s'anava duent a terme.

La historiografia presenta dos moments clau en els quals Hitler es va comprometre a eliminar els jueus d'Europa. Per una banda, la meitat de juliol de 1941, poc abans de que Himmler ampliés l'espectre de les matances de la Unió Soviètica, i d'altra, a mitjans de setembre de 1941, quan Hitler va aprovar la deportació dels jueus alemanys als territoris de l'Est.

Scholomo Aronson afirma que Hitler va perdre l'interès de mantenir els jueus com a retens cap a l'octubre de 1941 i que va tenir com a conseqüència l'enduriment del tracte als jueus i l'avenç vers la Solució Final. D'altra banda, hi ha molts historiadors que es decanten per l'opció de que la decisió de l'extermini jueu va ser decidida més endavant, al desembre de 1941 o fins i tot la primavera de 1942.

Sobre l'objectiu que tenia la Conferència de Wannsee, molts historiadors com afirma Mark Roseman han considerat que es tractaria d'una reunió encaminada a l'autopromoció i engrandiment de Heydrich, oferint un panorama sobre decisions que havien estat preses abans. Eberhard Jäckel es posiciona a favor de que s'hauria de considerar la Conferència de Wannsee com un exercici de poder de Heydrich, que havia sortit de l'ombra del seu cap, Himmler.

Peter Longerich afirma que la Conferència de Wannsee va significar un canvi de la perspectiva de la Solució de la Qüestió Jueva. Segons l'autor, va iniciar la fase final de l'escalada de la política de l'extermini. A més, destaca la idea de que la Conferència tenia com a objectiu posar sobre la taula que cap jueu sobreviuria a les deportacions, mostrant el seu caràcter exterminador.

D'altra banda, Eberhard Jäckel suggereix que el fet que la Conferència fos endarrerida de la seva inicial data de celebració, es deuria a que no tenia tanta importància aquesta reunió.

Mark Roseman sosté que els trens haurien començat a funcionar amb l'objectiu exterminador amb o sense la celebració de la Conferència de Wannsee. En contraposició, Peter Longerich considera que es va haver de prendre alguna decisió important per tal que es passés d'afusellaments esporàdics a les matances oficials en el camp de concentració de Belzec al març de 1942.

Norman G. Finkelstein ofereix una visió de crítica al que ell considera ha estat la Indústria de l'Holocaust. Si bé el patiment de les víctimes jueves que van sobreviure no es pot negar, Finkelstein tracta el tema de com el dogma de l'Holocaust de l'etern odi gentil ha estat útil tant per a justificar la necessitat d'un Estat jueu com per a justificar l'hostilitat dirigida contra Israel. L'Estat jueu és l'única salvaguarda possible contra el pròxim (i inevitable) esclat de l'antisemitisme homicida que està darrera de tot atac i inclús de qualsevol maniobra defensiva en contra de l'Estat jueu. Això ha permès a Israel tenir una llicència absoluta per a obrar a la seva manera: ja que hi ha un interès per assassinar els jueus, ells tenen el dret de protegir-se de la manera que vulguin, ja sigui mitjançant l'agressió i la tortura, ja que és una legítima defensa.

L'Alemanya nazi es va encarregar de liquidar els malalts mentals, els comunistes, els gitanos, els homosexuals, però, la gran ambició per les seves magnituds van ser els sis milions de jueus que van desaparèixer en l'Europa que Hitler anava dominant. La seva història, és la nostra història, en tant en quant, forma part de la història de tota la humanitat.

7. Bibliografia

FINKELSTEIN, Norman. *La industria del Holocausto. Reflexiones sobre la explotación del sufrimiento judío*. Siglo Veintiuno de España Editores, Madrid, 2002.

FRIEDLÄNDER, Saul. *El Tercer Reich y los judíos (1933-1939) Los años de la persecución*. Galería Gutenberg, Barcelona, 2009.

FRIEDLÄNDER, Saul. *El Tercer Reich y los judíos (1939.1945) Los años del exterminio*. Galería Gutenberg, Barcelona, 2009.

GILBERT, Martin. *La noche de los cristales rotos. El preludio de la destrucción*. Siglo Veintiuno de España Ediotres, Madrid, 2008.

GOLDHAGEN, Daniel. *Los verdugos voluntarios de Hitler*. Santillana, Madrid, 1997.

KERSHAW, Ian. *Hitler, los Alemanes y la Solución Final*. La Esfera de los Libros, Madrid, 2009.

MAZOWER, Mark. *La Europa Negra*. Ediciones B, Barcelona, 2001.

ROSEMAN, Mark. *La Villa, el Lago, la Reunión*. RBA libros, Barcelona, 2001.

Filmografia utilitzada

Per dur a terme l'apartat sobre la Conferència de Wannsee, així com per la inspiració a l'hora de dur a terme l'enfocament del treball, he fet servir dues pel·lícules essencials sobre la Conferència de Wannsee. D'una banda, el film realitzat l'any 1984 per Heinz Schirk és essencial per a fer un treball sobre el tema, ja que tracta la Reunió amb els minuts que va durar exactament la Conferència. D'altra banda, *La Solución Final*, del director Frank Pierson dona un punt més modern en la visualització del film, però no tan exacte com l'anterior.

En l'apartat en el qual s'exposa el cas dels Sonderkommandos, cal dir que ha estat inspirada en la pel·lícula *La Zona Gris*, del director Tim Nelson, i que suposa un gran suport visual per a entendre no tan sols com era la vida i la funció dels Sonderkommandos als camps d'extermini, sinó per veure el funcionament general dels camps d'extermini nazis.

Schirk, H. (Director). (1984). *La Conferencia de Wannsee* [Pel·lícula]. Àustria/Alemanya de l'Oest.

Pierson, F. (Director). (2001) *La Solución Final (Conspiracy)* [Pel·lícula]. Estats Units d'Amèrica: HBO Films.

Nelson, T. (Director). (2001). *La zona gris* [Pel·lícula]. Estats Units d'Amèrica: Millennium Films, The Goatsingers, Killer Films.